

TARN TK polgaş
Profes Tóp cöwileli-
niñ organı

„Şın“ solunnu cagbır ertee:

Xuuzunda cagbırlarga:

1 cılda . 5 akşa. — 3 ajdan kudu
6 ajda . 3 akşa. — cagbıga
3 ajda . 1 akşa. 80. — albas

Solun cagbır carlar: Tóp xarızaa kontorı, oon
kadee salıqlar polgaş postacılarga cagbır

Albas polgaş ıletpır
cerleringe cagbır: Taştıkki-çe corudar
cagbılgalar:
1 cılda . . . 8 akşa. 1 cılda . . 10 akşa.
6 ajda . . . 5 akşa. 6 ajda . . 6 akşa.
„Şın“ solun redaksızın adrezi: Kızıl-xoora,
Revolus şöly, Şetinkin kudumcu, pazın № 2.

1936 cılda

ıjyn 20 xynynde

suboda № 49 (550)

(ARN TK prezidiymynın targazı eş Tokanın cıyly)
Egezi—№ 48 (549) solunda

Uluq Sovet Sosialistıq Respublik, Tıvanın arat conunga taştıkkiñ imperialisterin cırtıttın istinden aştar ıydyr, kımga-taa xamaarşpas arattın revolustıq kuryezin turguzup alıynga potıtuq tuzan kergyzup, Tıvanın arat conu kaaş-kaaş cıldarnın arazında edilep turgan cövalan-ıydan adırıp alıynga ıydezin tuzan kergyskenden kadeña, 1921 cılda egelep Tıvanın conunga et-ekonomnı, kulturen talazı-pile polgaş TAR-nın tuskaj togunnaarın pıydar talazı-pile ıydaa-taraa sanar cetpes ınak tuzalamcın kergyzup kelgenin, TAR-nın 15 cıl polgan oında onzalap pıydar temdeq-leer coruk koncuq cıgula.

Tıva Arat Respublikın 15 cıl polgan cızeen ar kerge, Lenin paşkın Kominternın 11 tugaar kongreziñe cıdar kalgan orannarnın ıstinge „Pir eves tiiler yngen revolustıq proletar xın pyrynyñ surttaalın salıp, podunıñ xolunda-la par xamık-la kazy-pile ol orannarga Sovet cıyaktar tuzalaar polza, cıdar kalgan orannarnın xeq-zıldezi kapitalizmın xeq-zıldezinin cıdazın ıydaa-la tava-ırp ertir cıye tep şitpirleer coruk şın eves“ tep cıgıalap turar koncuq-la şın poor, am po şaqda imperialisternin tarlatn-ga xever turup turar pydyn carlık kolonijnın connarınga potıtuq ıyleger poor polur tur.

TAR ertken 15 cılda turguzunda Uluq Sovet Sosialistıq Respublikın potıtuq tuzalamcın-pile coraşı, podunıñ nasonal revoluzınnıñ tılelgezin pıydar, orannın azy-agıyn, pydyrykcy kysterin pedider, arat conun amıdaral kulturen pedider talazı-pile koncuq uluq cıdişkin-nıq. Tıva tep ulus tırtıp kelgenden peer ıydaq cıdişkin-nıq cırgaldıq cıyldy keryp corvaan, cıy-le Uluq Oktabrın revoluzınnıñ polgaş Tıvanın nasonal xostalğanıñ revoluzınnıñ, Uluq Sovet Ewilelinin tuzalamcın-ıñ assı-xavıyazı-pile Tıvanın conu Kıdatın, Orustın imperialisternin, Tıvanın, Mooldun feodal-darının araattan-pile tımej tar-lap coraanıñ ornunga, podunıñ nasonal revolustıq cızak, namın turguzup, podunıñ erge-

zin podu pilip, 15 cılda eci-zinde nasonal xostalğanıñ revoluzınga şaptık poor turgan: Par-ıyn ıyeldıq idegetter-pile, ıstıkkı, taştıkkiñ kontrevolustıq ide-getter-pile polgaş orannın ıstın-de feodalizmın jozıun cık kıl-ır xıreştı erestıq corudı kelgen.

Tıvanın tuskaj togunnaarın ıydarlanıp, Tıvanın kattar Kıdat-ın imperializmıga peerin pod-aşı, 1924 cılda ıyır kelgen kontrevolustıq feodalizmın samıyn, 1930 cılda paza ol-la sor-ılgalıq turup kelgen kontrevolustıq idegetterni erestıq pazır, Tıvanın xeq-zıldezin kapitalizmı oruk-ce ıydarlar tep podunıñ xamık azy-agıynın, politik kulturenıñ podalgazın ol-ce ıy-lanırp olurgan 1929 cıga cıdır nam, cızakın azy-ınga kırı-zıp turgan parıyn idegetter-pile pistin-ARN polgaş nasonalın revolustıq cızza arat massan podunıñ sorılgazın teskindir or-ganizastar algaş, ol coruktar-pile kam-xajıra cık xırezip kelgeş, 1931 cılda feodal idegetternin xoregizın xavıyır, ol xoregini arat conıga ıyler pergen pol-gaş feodalizmın xoregizın xavıyıratnıñ mırnunda pıydar tur-gan ekonomnıñ polgaş politik-tıq ergezin sularadıp, nasonal-dın revoluzınnıñ xamıyadıp, tus orannın ekonom, kulturen ezyr xeq-zıyırnıge xostıq oruk-tu perip şıdaan.

TAR-nın 15 cıl polganın po arazında, orannın azy-agıyn ıydezinı polur—Mal azy-ıñ paşkarıp, angıynın tajıynın eıyn-de koncuq kudılap pıdar par cıtkanından ıydarıñ şı, xarıñ eıtyrer tugajında potıtuq cıdiş-kinnı cedip ar şıdaan-pis. 1931 cılda pygy mal dın pıazı 1.108.000 turgan polza, 1935 cılda 1.209.910 cıken, cık polza, 9,2% eıken. Revolustıñ mırnunda mal dın kazaazın tudıp alır, sıgen pelekper alır mırnıñ cık, tarılgan koncuq pıdyyn janzy-pile corudı, kadee azyldın maşınazı tep cıyldy tıyvas tur-gan polza, 1935 cılda Tıvanın arattarın kezip algan sıgeni 1.802.896 puut, tarıp algan tara-azı: 27132 ga, tudıp algan ka-zaazı: 30000 azyq. Arattarga taradıp pergen andazın 6671, ıliir 370, sıgen kezır, pıler maş-ına 976, traktor 22, cızar maş-ına 96, taraa kezırmaşına 184, syt maşınazı 184, con-taa eısk e cy-

ıyldın kadee azy-agıynın cer-sekteri-pile arattarın xandırgan. Po ıytynde cıyldın kadeña, 1930 cılda egelep 1 kyreko-nom turguskan. Oon soonda 3 kyrekonomnı nemer turguskan coruk koncuq cıgula. Pir talaz-ında, kyrekonomnıñ cıl-cılda tarıy şöly keryder, şınar şajıyrap turar polgaş ıli talazın-da, arat con podunıñ azy-agıyn şınarlıq corudarın ıyleger kergyzır tugajında uluq tuzan perip turar.

1921 cılda taştıkkiñ cazy sadıqcyılar 1921 cılda taştıkkiñ cazy, teerbedep cıir sadıqcyıların tarlatadın tus orannın aşı-tar algaş, arattar podunıñ ko-operazıyn sadıyn turguzup al-gaş, podunıñ xandıylygızın şajıyradıp, orannın pydyrykcy kıy-ıyn ulam pediderin talazı-pile uluq cıdişkinni cedip algan. Revolustıñ mırnunda paraan azy poor turganın xaraazı-pile tı-cöwıyrezin, şenneni, sıgen pyry-zın şaj ornunga ızip, andazın, ıliir ornunga ıyş pudıyn-tazıyn azyqlar, pış xovar polgaş ertee uluq poor turganın xaraazı-pile cırgaş ton kedip, şıva ton-nun ıstıli todarın ergi ton seğı-pile todarlap, paraan talazı-pile koncuq kaccıqdar turganıñ kım-taa utpaan polgaş. Revolus mırnunda 1 kılak şajıyn ortumak ertee 5 tiin turgan, am 1 tiin (400 % kudulaan). Pir talazı 10 tiin turgan, am 2 tiin (400 % kudulaan). Cangıs tıyze tapk 5 tiin turgan, am 1 tiin (400 % kudulaan), oon-taa eıske.

Revolustıñ mırnunda Tıvanın cırtınga cazy sadıqcyıların kılıp keep turgan paraannıñ şınarın ar kerge, am pistin kırıp ar turar paraannıñ kon-cıq ılgaldıq: ol şaqda paraan kılıp turgan sorulga polza, cıy-le arat conu sorup cıirıñ podar turgan poordan kadeña, orannın pydyrylgezin, ekonom kysterin eıtyrerinın sorılgazın salıp tur-gan okta cık. Revolustıñ soon-da TAR-nın revolustıq cızza polgaş namı Uluq Sovet Ewilelinin xatunmıñ koncuq-la ak setkildı tuzalamcın ıyjanıp algaş, kılıp turar paraannıñ kol sorılgazı polza: Orannın pydyrykcy kıyın, orannın kul-turlıq pıjdayn pedider sorul-galıq kılıp turar.

(Uıancız seelgy solunda)

Tees-xem kozıunıñ Cırgal-ındı sumuzunda Coduraa tep cernin pugazında taraa taraan 16 erege 6 ajnıñ 1-ge cedir 32 ga azyq taraan tarıp tooskan turar, cogum kandyq taraalar taraanı teerge, ak-taraa 5 ga, sula 13 ga, arvaj 12,3/4 ga, cinge-taraa 2 ga polur.

Tarılgan karacangıs cerin andarğış, cazy ıliirtep kaan-pile polur eves, am cıgula sor-ulga polza, sugarılgaş tur. Kızı pyry taraazın suq-pile xandırap coruktıcugulaza coguur.

Puga komızı Sojıun.

Cöen-xemcık kozıunıñ Cadaana-xooraında şkola po cılda caskı tarılgazın ıkkı peletkengenin xaraazı-pile tar-ıy teen plıyn 5 ajnıñ 20-de toozupkan. Taraan taraalar polza: ak-taraa 9 ga, sula 4 ga, kartıyşka 1 ga, kattyşkaş 14 ga. Oon ıyaj kızıñ aattar azy-aar 3 ga sıgen cerin kazaalap algan.

Tarıga azy-ınga ıkkı kırı-ken teş azy-ıñ eş Tenzinni 20 akşa-pile şannaan, azy-agıy erge-lekızı Tırtıj-ool, Tıkkı-laa pol-gaş surguuldar Oskal-ool, Pel-ekkeş olar paza tarıga azy-ıñ ıga ıkkı kırıkenner. Am taraan cıyğ azaalga-zyn ıkkı corudar cıgula pol-gaş ol tugajında pelen-pis. Şkola paşkız Pyryy.

Cadaanada „Cıymıt-lazı“ at-ıy k/a-agıyn ıylegerlıq stanzy, nam polgaş cızakın 1936 cılda tarılgazın 10% kılartır teen karacangıs pottarın kıy-sedip cıdarın podavajın, pot-tarın azy-ıñnıñ polgaş tolgandıp cırtıap turar arattar-ga paza tuzalaan.

Cıl teerge, Teve-xaja, Pajan-tala sumuların arattarın 100 ga kur cerni podıustıñ cer-ıstın tuzalap pergen-pis. Pottarın azy-ıñnıñ 20 ga cerni traktor-pile andarıp,

ıyrezin kade cıqırdı, 25 xıre kızıge ıyler pergen polgaş eıke-zıñ 30 ga xıre cerni pydyñge pergen, onu tarıp alır rı-pile taraa tarıy aattar polgaş andazın, ıliir-pile ıyglycy tuzalap perip turgan-pis. Arattarga polgaş pistin azy-ıñnıñ ıyegerim polza, ıyleger turzulalıq stanzy po xıre tuza cedirip turda, pottarın-nıñ azy-ıñnıñ şajıratı-şaan, stanzyñ kızı pygy azy cor-ulgazın uluq tuza cedirerin ıdegeer tur. Occur-ool.

Cöen-xemcık kozıunıñ Xajrakkan sumuzıñ 2 tugaar ar-ıynın targazı eş Sundıj, ert-ken 5 ajnıñ 8 xynynde Kazanık tep cernin artında pırynyñ 7 oqlun kızı şap eılyrdı. Myn ajnıñ 11-de Adar-taş tep cerden pırynyñ ıygyryn kazyr turgaş, pırynyñ 4 oqlun eılyrdı.

Kattyşkaş kaş xonuk ıstinde 11-ni eılyrdı. Eş Sundıj şınar-la pıryge eı-tyq kızı tur. Cıl pyry pıryny 4 cedir uzurbaa-ce cer-le amıra-bas. Eıke anı eş-eıler eş Sun-dıj ıyşkaş pıryden kırıñar. Sumu sekreteri Tedengyr.

Cadaanada „Cıymıt-lazı“ at-ıy k/a-agıyn ıylegerlıq stanzynd-an Cöen-xemcık kozıunıñ Cıllaq-alak, Xendergej, Pajan-tala, Te-ve-xaja, Xajrakkan sumuların tar-gaların 1936 cılda kadee azy-agıy talazı-pile kızıylyq sal-gan pıdur-men, oon pir tugaar kıyysıdezin tınnelın 5 ajnıñ 25-te kery tep şitpirleken-pis. Ol tınneldi slerden pıske tınnad-ıñ tileeri-pile kade, pistin stan-zyñ tınnelın slerlerge son-

ıurgadıp tınnadıñ polza: 1) Tarılgazı 5 ajnıñ 20-de toostıus, 2) Taraa, sıgenin kazaaların septegezin 5 ajnıñ 27-de toostıus. 3) Sıgen şelder-in sugarın 5 ajnıñ 28-te egeledııs, 4) Koşkarıñ eıynde ıyşkeş, xoj kızıylyq 5 ajnıñ 25-te toostıus. Po ıytynde ajytkan cıylder polza, cıy-le am ıyge xamaar-zyr azy polur tur. Direktor Occur-ool.

Tuskaj aldın azy-ıñnıñ polgaş adminıstras texnıktıq azy-ıylar polgaş albas xaarlardan Koptu aldın ıurgajın revcarı-ka kızıylyq polza:

1. Po 36 cılda 6 ajnıñ 1-den egelep cıyşkunı egelep-pis.
2. Aldın tıvanın caskı pir tugaar suq-pile egelep-pis.
3. Azyga ıyñmes calga, xalas xın şagı ertırer coruktarnı mır-aj cık kılgaş, et xerekkel, aat, cer-le edileer materialdarnı cöwı-pile azyqlar-pis.
4. Revolustıq carıy uk ıur-gajın ıstinge kılartıy coru-dar, artelder arazında, xıu ulus, azy-ıñnıñ brıgattar arazında kuruq cık rev. carıy turar.
5. Şıptu arteldernı et xerek-selder polgaş aat, albas, xevı-pile polgaş oon-taa eıske xerekkel-der-pile xandırap.
6. Tuskaj aldın azy-ıñnıñ

- polgaş brıgattar arazında kıyş azyldı koncuq taarıyır, olar-nıñ kıyın şın-pile ıyler, azy-lga ıygen ıyñmeenın keryp tur-arı-pile xıynıñ-ne 1 kızıñı tom-ıyap turguzar.
7. Xıynıñ 8 şagın ceccezi-pile azyqlar.
8. Kultur-massalıq azyldarga ıdepekıly kırıır.
9. Aldın tıvanın plıyn 125 % kıyysıder.
10. Akşan tızevılelnde ajytka ndan azy pir-taa gram aldın ertee xıre artık carıydas-pis.
11. Texnıktıq paştalgazın şın-pile azyqlar, texnık talazı-pile ajyldıq cıylderge ıyuraş-pazın oraldazır.
12. Adminıstras, texnık azy-ıylar, albas xaarlar 7 şak azy-ıñnıñ seelıynde 2 şakta aldın cıııııı xıleenır.
- Azy-ıñnıñ kılak xuralı.

Arattar! TAR-nın tuskaj togunnaan ulam pıydaal! Feodalizmın artıncı-zyñ erestıq tura tırtıy, TAR-nı kar-ıtalıstıq eves oruk-ce ajaar şılcıderının suırun şıngıyız-pile peletkeel!

TAR-nın azy-agıyn ulam-na pedıdıp, ekonom polgaş kamgalalga kıyın pıy-ıdaal! TAR-nın ıstıkkı, taştıkkiñ taj-zyñnıñnıñ ıylymıy xarıy peerıñge ke-zeede pelen polıul!

Antiimperialistıq, antifeodalıy TAR telgerezın!

(ARN TK-nın ıozunıñdan).

1936 cылдын 1 tugaar kvartalında mal emnelgeziniñ tuzalamcız

Revolus murnunda Tıva arat respublikka mal emnelgezi turan. Con polza mal emnelgeziniñ tuzalamcızın tileer tees la-malarga parıp turgan polgaş mal emneen-pis tees, lamalar arattı culup cip coraan polgaj. Harın uluq nuruuzunda pottarın emneeskini-pile aarlıq mal tyrgen ulyrynge tegym poor turgan.

Revolus soonda, Tıvanın revolustuq cazak, namı 1929 cıl-da mal emnelgeziniñ organiza-zın turguskan. Myn emnelge polza, podunun pottuq azyly-pile polgaş massalyq tanyştyrğa azyly-pile xaldavırlıq aarlıqlar-dan mal paazyñ kamgalap alyr xerekke mal emnelgeziniñ uluq uzur-tuzaan azylyñ arat ty-menge pyzyredip kergysken.

Arat connun orttuzunda mal emnelgeziniñ at-aldar cıl kelir tudum ozyr turar, oon xaraazy-pile mal emnelgeziniñ turar ce-rinden tuzalamcız kergyzer tala-zıy-pile-taa, paaz udur kamgalap taryşkyñny corudar talazy-pile-taa maldı emneeri koncuq ozyr turar.

1936 cылдын kadıq perge kы-zy maldı cut-pile eleen xorat-kan, maldıñ isti-kırnı, tınar or-ganı, yzyr tonar polgaş oon-taa eske aarlıq coruktarnıñ xıuzun kovydetken. Maldıñ aarlıq torup paksıraan paaz udur kamgalap tarylga azylyñ corudarına saat poor, aarlıq torup paksıraan mal-dıñ maga podu cyzyn-paazyñ aarlıqlar-pile aarlıcalı polur pol-gaş ekki şyırak maga pottuq mal temgi ol aarlıqlar-pile aar-lyñdan tyrgen ulyr poor tur. Argan koşkak maldarnıñ xıuzu-pile janzy pyry aarlıqlardan mal-dıñ ulyr xıuzu kovydey turar.

1936 cылдын 1 tugaar kvarta-

lında maldı emneeninden kør-ge, eriken kыştın pergezini, mal emnelgeziniñ paaz udur kamga-lar xemceqlerin pagaj kyysset-ekniñ kergyzyr turar tur.

Ol tugajında cizek kыдыr kør-

Mal emnelgeziniñ turar ceringe polgaş em perip emneeni

AARLYQ ADB	MALDYN CYZYNY					Tajıylar
	cylyq mal	uluq inek	picce inek	oon eske mal	şuptu	
Tınar organıñ aarlıq . . .	280	77	553	—	910	Cımy aarlıqan aarlıq ulyr gen maldıñ sanı nıñi sanda kıreep.
Cem şingeer organıñ aarlıq . . .	210	1227	3237	havan 56 tene 20 havan 14	4730	
Xol put aarlıq . . .	755	5262	13980	—	19997	
Keer aarlıq . . .	348	2788	14363	—	17513	
Sidikeer organıñ aarlıq . . .	13	13	6	—	32	
Karak aarlıq . . .	31	593	2181	—	2810	
Teryyrynge tuzalaan . . .	9	399	193	—	601	
Palyq pıskın . . .	821	1487	2234	—	4542	
Izin-xıyn aarlıq . . .	11	574	2678	—	3203	
Kodur . . .	44	1192	12564	—	13800	
Uluq palyqlar . . .	42	1786	43	—	1871	
Pozalıq aarlıq . . .	1	3	1	—	5	
Pızaa oktekeri . . .	9	—	—	—	9	
— . . .	—	7	—	—	7	
— . . .	—	94	—	—	94	
— . . .	—	60	—	—	60	
Xol kudyry . . .	—	—	2380	—	2350	
Cılyq maldıñ cımy aarlıq . . .	—	—	—	—	—	
Şuptu kattışkaş . . .	72504					

Ambulatorga emneerinden an-gıda, mal emnelgeziniñ azyldak-cılar sumularga, suurlarga pa-lyp, aarlıq maldı turgan ceringe emneer turar. Ol kedee cerler-ce ynyr corup turgaj, pygy kan-dıq-taa aarlışkannarnı emneen: Cılyq mal . . . 700 paaz Inek . . . 5326 Şuptu 22.249 paaz Picce inek . . . 1622 Şıncip kergeni . . . 25.099 paaz. Kedee yneringe yndyrgeñ xı-ny-298.434 kezek cerge coraan

(oqler, suurlar). 1 tugaar kvar-tal ıstinde 128 tajıylar cıgaa, iletkel kыlgan, anaa 197 şak kir-gen. 339 xerezen, 573 er, şup-tu—912 kizi oluruşkan. Zoovet-teleeleriniñ kozuun kurzuların corutkan. Pir tugaar kvartalda ambulatorga, paza em perip pol-gaş turgan ceringe parıp emne-en maldıñ sanı—93813 paaz.

Xilinskij.

Xoj oşky kыrgыr tugajında Mincevyleliniñ toktaaly

(1936 cылдын 5 ajnıñ 23 xınynde)

Xoj, oşkyñy şaq yjezinde kыrgыbaska, xoj tılep, uluq kog-aral yner polgaş xoj, oşkyden tılep kalgan taag, tykty cыp alyr-ga curttun balanzyñga polgaş tus-tus arattarnıñ azylyñga kon-cıq azyktyq, maldıñ yneliq ciq-edın kaqbazın podaaş, Minister-ler cöyleliniñ toktaadyr polza:

1. Cılyq aarlıq cerler: Parıyn, Cöen-xemcikke xoj, oşkyñy kыrgыr, cöegyn tıraarın 36 cылдын 4 ajnıñ 1-den egeleer polgaş eske kozuunnarga p/c 6 ajnıñ 15-ten egeleer.

2. Kyrekonomnarga xyleedir polgaş arattarga peer sanal pol-za, cılyq maldıñ cel, kuduruun kezet, paza uluq maldarnıñ tyl-endi tygyn cыp.

3. Kyryneniñ organizastar polgaş kyrekonomnarga xyle-ediri polza, kыrgыr alğan tyk polgaş xıldı şuptuzun TTK-ga tuzaar.

4. Xoj, oşky polgaş cılyq maldı kыrgыr tugajında saavyr cogaadyr yndyrerin TTK-pile Malcerminge taqzyr.

Ministerler cöyleliniñ oralakş targazy OJDUP.

Ezim sumuzunda mal emciziniñ toleezinden eskeler yleger alynar

Uluq-xem kozuunuruz Ezim dıñ 5 ajga cedir aarlıq maldar-sumuzunda mal emciziniñ toleezinden 1935 cылдан 1936 cыл-kyzerge polza:

№	Mal polgaş aarlıqñ adı	Aaraan mal sanı	Oon ıstinden emneeni	Pergen em-niñ gramı
1	Kodurlaan xoj, oşky . . .	275	254	2349
2	Karak aaraan xoj, oşky . . .	75	64	99
3	Ötekteen maldar . . .	23	9	48
4	Xeree aaraan maldar . . .	64	16	127
5	Ojbaş oorgalıq munar mal . . .	33	1	62
6	Pıdaan mal . . .	44	2	65
7	Estengi cıdaan mal . . .	5	5	30
8	Palyq perttik maldar . . .	6	1	300
9	Poostaaz ızik maldar . . .	33	4	60
10	Pery tutkan maldar . . .	8	5	800
11	Tavanı pastınnastaan maldar . . .	4	1	30
12	Porzaalıkaan maldar . . .	15	15	—
13	Tanıttınmas aarlıq maldar . . .	5	—	—
Kattışkaş . . .		600	376	3970

Ustınde sandan ap kerge, pygy aaraan maldarnıñ 57,6%-zun emneer şıdaan polza, paza-la cedıřkin tur, ındıq-taa polza

moon songaar mal emneer cor-uktu kalbartıp corudar xyleel-geliq-pis. Mal emciziniñ toleezi Peozi

TAR 15 cыл ojunıñ Tör komızynıñ rejdi brigady Us-tıvıñ evileliniñ peletkelin xınaan

Us-tıvıñ evileli TAR-nıñ tus-kaj xamaarşpas togunnaan pot-ergezi 15 cыл polganıñ oju-unga pygy us-tıvıñ artelderi pol-gaş salıyların ekki azyly-pile uzurazyr turar. Aprel ajnıñ tön-cyzynde margılda carlar corut-kan. Myn margıldañ kol kergyzylyq cyulyderi polza: nasio-naldıñ kaadyrların peletkeerin tınydar, kыş azyldıñ pydyrgen ediniñ şınarın segider polgaş pydyrymcylyyn pedider, pot ört-tekli kuduladyr, sañ-xee azylyñ emgeliq seskeliq poldurup cor-udar polgaş oon-taa eske. Tus margıldañ tugurılgalarnı en-ne ekki toluzu-pile kyysseeri polza, TAR-nıñ 15 cылыñ oju-unga tavaryştyrgan respublikıñ 3 tugaar jarmarkazynga Us-tıvıñ evileliniñ ekki kirzilgezin xan-dıgar.

Us-tıvıñ evileliniñ tus-tus sal-ıyların peletkeli ıncas kan-saar corup turar?

Sadıq talazı

TAR-nıñ 15 cыл polganıñ oju-unga pajırlıq uzurazyr-pile Us-tıvıñ evileliniñ sadıq salıylar-ıñ podunga aldyñan xyleel-geleri polza:

Pygy sadıyların cerleringe sa-dıqlar sadıqların tıvalardan peletkeer teen. Ol xyleelge ky-yssetingen. 4 arattı caa pelet-keen polgaş olar polza pagaj eves azyldar turar. Am yjede sadıq salıyların 14 azyldakcy-lyñdan 8 kizi polza, tıvalar. ındıq polza-taa, cedir alğan-ıga oozugup oluruq polbas,—oon ıñaj coruun podaar xerek.

Paza pir xyleelgezi polza, pa-zaan saarılgaş 25% ulgattırar leen. ındıq polza-taa, oozu oran

coкта-la kyyssetinmeen, cyge-teerge, paraan cedıřpes.

Adak soonda planda sadıp al-ır teen maldı 675 paaz, oon ıstinde 125 paaz uluq mal sadıp alır teen. Ol xyleelge am xire-de cecce kyyssetinmeen. Am 200 paaz maldı sadıp alğan, oon 90 paaz uluq mal polur. Oon cıldagaan cy? Pıreede, Us-tıvıñ evileli massalyq azyldı ege-le cedıřpes corudup turar,—tergi sadıqlarına ınanır, „olar ek-keleje“ teer janzylyq. Ol cedıř-pes polbaşın. Sadıp alır azyldı corudarına udurtıp cerinden tuzalazyr xerek: cer-cer-ce parıp coruk kыp azyldar, olarga ca-gaa piziir, parılgaş piziir polgaş oon-taa eske.

Us-tıvıñ evileliniñ sadıq sal-ıylar planda toleeleeni jozugaar respublikıñ 3 tugaar jarmarkaz-ınga sadıqlar uzurlyq cyveleri polza: pılgar (ettep kыlgan pılgar, pıřkan idik, ulduñ kыp kыlyñ xem-pile polgaş eskeler)—3.500 akş, cyyk transport xer-ekselderi-pile 1.500 akş, kidis idik, kidis cyuly-pile—7.500 akş, tilgen ıjaş materialı-pile—5.500 akş, amdanıy aaz-cem talazı-pile—10.000 akş, 15.000 akşın tařkaarttan kыrgen paraan sadır teer turar.

Ol plan-pile pottuq cyuly kыlgan ıncas? Xınap turda ilere-eni polza, xem paraan peletket-ingen, 98 pyryn xerekseldiq xo-muut pelen. Kidis cyulynden cyq-le 100 kidis kыldıgan (1200 akş), kidis cangı-taa cok. Til-gen ıjaş materialı, ıjaş tiler zavot azyldaj peer pilek-le tora-ıñ kыp (am ol zavotu septer tur-ar). Jarmarkaga kirzirin xandıra-

rynga amdanıy aaz-xem cyuly kyyssetinip polur ıřkaş. Tař-kaarttan kыrgen paraan 7 mun akşın par.

Respublikıñ 3 tugaar jarmar-kazynga kirzirin pyryn xandıgar toleele, Us-tıvıñ evileliniñ sadıq salıylar cyuly kыp uzurlyqul.

Pıreede jarmarkaga kiirer teen kidis cyulyñ planıñ kыp ky-ysseer alır.

Amdanıy aaz-cem cyulyñ planı kyyssetinip polur-la tees, oozumnap oluruq cer-le polbas.

Ijide, ol kyyssetinip polur-la cyulyderi azyqlar algaş, onu xerek kыlyñga xandıgar, jarmar-kanı pygy xınynerinde jarmar-kaga ekki şınarlyq amdanıy aaz-cemni cecir sannıy-pile kiir-er xerek.

Ušte, eske paraannarnı pelet-keeringe pir minutta-taa sagıř koşkadı polbas.

Nasional stolovaj
Respublikıñ 3 tugaar jarmar-kazynga Us-tıvıñ evileli nasional stolovaj turguzar, anaa cyq-le nasionaldın cemni peletkeer, na-sional stolovajın pir tugaar tur-guzup turar. Po corudulga pol-za, tıkka cugula xerek polur polgaş pařtaar ceringe uluq xar-ıřsalgañ taqzyr tur.

Uk stolovajın xınde 500 kizi cem cip şıdaar kыdyr turguzup turar. 10 xonuk ıstinde uk stol-ovajga 50 puut soktaan cınge-taraş, 30 puut talgan, 7 puut sarcaq, 100 paaz (xoj ijik-pe oş-ky) şeer mal, syt, tarak, xojpak, ereme, 100 kilogram tus, cyul pyry sava 100 kezek, 4 uluq paş, tuskaj paş kыp cugula xereqlettiner xerekselder: 12 stol, 20 sandaj, 10 uzun sandaj pol-

gaş en cugulazı cem kыp kaa-dı—8 kizi.

Pis podaarıřbaska, xıny pyry 500 kizi cemnenir stolovajga 8 kizi cedıřpes xire tur. Us-tıvıñ evileliniñ pařtaar ceri azyldar uluzunıñ sannı xınap podaaş, azyldakcy-lar tıvay cugula tur. Am xirede cyq-le 3 cem kыp kizi, stolovaj ergelekci, pir cem tazıp peer kizi par.

Soktaan cınge-taraş polgaş tal-gan 80 puut xerek, po xınye cedir cyq-le 30 puut par. Us-tıvıñ evileliniñ piske cugaalaan polza, ol cemni tıp alyr kon-cıq perge teer tur. Po tugajın-da pařtaar cer ekki mobilzas-tangaş soktaan talgan, taraan cyulyñ murnunda kыp poldu-nar xojı-pile tıp alyr podaar xerek.

Stolovajga 100 paaz şeer mal xerek turbu ce, am cyq-le 25 paazı peletkeen. Mında paza tıkka cetpes. Onu en cookku yje ıstinde uzutkaar xerek. Us-tıvıñ evileliniñ skladynda sarcaq-pile tus cok. Onu kozuunnardan cogum kazan ekkeerin kыm-taa pilbes. Po produktunu cyu-taa polza, 6 ajnıñ 25-ti erttirbejin coguor ceringe ekelgen turar jozuluq.

Cizeeleerge cem xajındırar 2 uluq paş paza cok. Kыzıdan ol kыjın-taa tıvıbas, onu koz-uumnardan tıp ar polur polgaş cookku xınyner ıstinde kыp xer-ek. Oon eske sava par.

Syt produktunu „Toka“ kyre-konomnıñ syt-paraannıy fermezi ekkep perip turar polgan, keree cardıgan. Stolovajın turar paşın 30% kыldıgan, iji stol-dan kadına, xereksel cok. Oozu paza cedıřpes, ol ıjaar-la turar xerek.

Aaz-cemni cyzyñ - paazyñ-pile par kыp toleele, fubetke pıřkan

xan, pıřtak turguzar. Stolovajga pıřırgan xilepti toleelebeen, ol polza, cugula ıřkındıy polur, onu eder xerek. Tus kaj xer cokka okta xorzak turbu-ce, onu toleelebeen.

Pygy us-tıvıñ artelderi jarmar-kaga peletkenir tugajında plan-ıy, ındıq polza-taa, ol plan kancaar kyyssetinip turarın pař-taar ceri pilbes. Us-tıvıñ artelderi pottarın xyleetingen planıñ kyysseer, kyyssepezinge pyzy-reli cok, ıncarga planı polza, picci eves, us-tıvıñ artelderi 10000 akşın cyzyñ-paazyñ kы-lıqların yndyrer uzurlyq, kыlgan polza, cyq-le 2000 akş-ıñ kыlgan.

Us-tıvıñ artelderi kandyq-kan-dıq nasional kыlyqların pelet-kep kыp turar teeribiske, pis-ke xarılgañ polza, jarmarkaga sadır-pile 20 ezer kыp turar, olarnıñ 10-nu pyryn xerekseldiq, 3 oq, 20 pyryn şıdyraş, 10 py-ryn xerekseldiq pizek, 50 argam-cı, 20 kizen, ol xire kolun, 30 cular, 10 kыş ton, 5 nasional aptara, torepci peletkep turar tep xarılgañ. Kыp turar cyve-leriniñ sanı polza, oran cok cet-pes, kovydedir xerek.

Sanal kыdyr cyuly cugaalaza coguul tize, Us-tıvıñ evileliniñ jarmarkaga kiirer tep toleelebeen pygy produksuzun anaa kiirer xerek. Po polza, kol sorulga pol-ur polgaş Us-tıvıñ evileliniñ udurtıp ceri onu kyysseer tees xırezir xerek. Pydyrylge pyry-zyn todargaj udurtıp, oon azylyñ xınap şıyp, xınaldañ pa-rymdalaş, respublikıñ 3 tugaar jarmarkazynga kirzirin peletkenir azyldıñ planıñ kyysseer xan-dıgar corudulgalarnı toleeleer.

Lyndyp.

Brigat: Picce-ool.

Kuzmin.

TAR-ның 15 сыл полганынын райылыг хунынде ораннын азыл-агылынын ундезини—малыныстын озылдезин педик cadaa cedireel. Agaарнын абылдыг судундан малынысты амдыгааштан камгалаал!

1936 сылда арат азыл-агыларнын сизген кезер тугајында Мал полгаш Cer азылынын Ministerinin undyrgen saabyr

1. TAR-ның tuskaj хатаары-раш pot-ergezi 20 сыл полур ојунда ораннын азыл-агылынын кол адыр полур малдын паазын 2 саја cedir oстырген турар теп, 8 тугаар Улуқ хуралдан Тыванын curt-таксы арат тыменинин инурунга мындыг сорулгань салган полгај.

Азыл-агынын po политиктыг ајт-тырын cediшkinniq kuyssedip алырда, хамыктын мурнунда кол негелтинип турар ајттыр полза, мал азылдыг малсын арат тымен малынга cemis peletkelin ulgatyр, сизген peletker алыр полур. Моон мурнунда араттар малдын cemizi sigenni cetpes peletker ар турганьныг хараазы-pile po еркен кызын улуқ хар саар, соок тавазыр келирге, текка хөј майын олырген полгај. 1936 с. 5 ајнын 15-те келген medeede cyq-ле тыва connun karacangьs cut-pile oigen малынын саны—52.313 пааш, eske cyyl pyrynyн cыlda-гааннар-pile kattyшка—80.570 пааш мал oigen.

Мал азылдыг арат азыл-агылар еркен 35 сылда 1.802.896 пуут сизген peletker ар турганьнын ор-нунга ам po 1936 сылда 3.294.000 пуут сизген peletker алыр со-рулгань ерге cok саиза coguур теп, Улустун 16 тугаар Picce xу-ралындан pistin мурнуvуска ајт-тыр темдеgleen. 16 тугаар Picce хуралдын ол шитпирин po 1936 сылда pyryny-pile kuyssedirin со-рулга салга, oraldayр coruk хамыктын cugula. Po sorulгань kuyssedirde, tus-tus козууннар ce-ze-ceze пуут сизген peletkeze 3 саја пуут cederil теер полза:

Райын-хемчик 689.000 пуут
Тees-хем . . . 335.000 пуут
Cоон-хемчик . . . 890.000 пуут
Улуқ-хем . . . 702000 пуут
Каа-хем . . . 132000 пуут
Тандь . . . 107000 пуут
Pii-хем . . . 317000 пуут
Тош . . . 132000 пуут.

Pir еves po yстынде еренгеј sannapны тус-тус козууннар кuyssedipter полза, шупту kattyшка 3.294.000 пуут сизген полур тур.

Po sorulгань kuyssedip шда-ар ползuvуssa, ораннын мал азы-лын моон songaar pььqлаары-нга полгаш kошкын арат тыменнин амдырал пайдальн улам-на сај-ырадыр хөжyдеринге кол cugula шитпирлиг cyyl полур.

2. Малдын cem суурун ulgatyр, sigenni toldur peletkeer теледе, козуун, сумуларнын хамык-ла организастары, kalbak ар-ат connun хөј-ааттыг, omakтыг idepkej sonuurgалыг kodyryp, po cылыг сизген peletkelinin азылы-га хамык кышты евиледеп, 1936-

37 сылданын аразында кыштын суду полурун magadyлар, оон temissel азылыг амдыгааштан ерес-тиг corutsa coguур.

Po cылыг pygy арат азыл-агы-лыг connar 3 саја азыг пуут si-ген peletker алырнга хамыктын cugula sorulгань салга, oј шаа-нда екки kuyssedirin парымдалар, po saabyр-pile organizastыг, agro-technikтин corudulga-арыг полгаш оон pedyyn арга ајттышкынар-ын моон адаага sagындыр, амдыгааштан ерге-cok сизген кезеринге peletkenip corudar азыл-дар полза:

1. Pygy арат тымен сизген ка-дырын, сизген кезер машиналарын, аат-pile сөөрттыр полгаш бјаш тывааштарын паза абылыларын амды-гааштан peletker алыр узурлуқ. Паза кырунын көдее азыл-агы-лыг херексел pagазь шьqзаар салыларь полза, амдыгааштан si-ген кезер машиналарын полгаш аат-pile сөөрттыр тывааштарын peletkel херекселин садыр ар, pe-лен кылыр алган турар.

2. Po cылыг сизген кезерин 7 ајнын 15-тен pettin egeleen турар полгаш ерте сизген yner kurgaq cerlernin сизген 7 ајнын 5-10-нун yjezinde аргалыг полза кезип egeleen турар. Pir еves emin ерттир cавьs kыска sigenni cer-lerni полза, ајар songaарлаш кезип полур. Sigen алышкынын кезип egelee 20 25 хонуктун иштин-де төгерги cugula.

Sigen kezilgezin oј шаанда кезип азаавас полза, malga хоолу-луқ шынарь 50% cedir pagaj полур полгаш yne-orttee piccii, kad-ыг pagaj сизген полур. Мындыг cybe теледе, сизген kezilgezin oј шаанда кезип азаар, malga хоолу-луқ шынарын полгаш yne-ortteen ulgattырар херек.

3. Teski cerden yngen sigenni машина-pile кезерде oorgalatpaj-ын kestirer полгаш ајар kestir-mes onгарыг ep cok cerde sigenni xol kadyр-pile кезип алыр. Ы-сөнгаш сизген kesken шelde piccii-таа сизген тургуспайын кезип уз-аар херек.

4. Kезип алган sigennin pyry-lyeri полгаш ceccekerin onzalap kamnaар полза coguур, cyge te-erge, ol ceccek, pyryleri en екки хоолулуқ полур. Pir еves сизген кезип турар yjede теер екки каан ајар турар полза, кезип алган si-гenni тывааш, ајыр-pile андара каар кургадыр кadyрган херек cok, cyge teerge, теер ајар каан турар yjede тырген кургар kada-peer sigenni андарты кургадырга, sigennin pyryleri полгаш cecceke-teri тоглап уушталыр каар. Мын-

дыг cybe теледе, кезип алган sigenni андара каар кургадыр appaar полза, caas caqган soon-да андарты cugula полур.

5. Teer ајар турар yjede кезип алган sigenni kesken ceringe pir хынден азыр cыттырајын, оон soonда хөppeenneer полза cogu-ур.

Xөppeenneer sigenni koncuq piccii kыдыр хөppeenneerge uluq хөppeenden eleen kыргалыг appaar. Xөppeenneer каан sigeni 3-5 хонук иштинде cыттырар полза, 20-30% cedir karazalyг полур. Мындыгнын телезінде хөppeen-неен soonда удавајын saraattaza coguур.

6. Teer ајар каан полгаш si-ген кезип каан ceringe cыкаш екки cecce kurgaan полза, онu хөppeennebeјин шупт saraattap полур. Pir еves мынцаар кылыр полза kыргалыг еves полур. Шк ол sigenni мынцаар saraattap cer-ле полвас, cyge тизе шк сизген izip kыркаш yreлip pakьpaар ap-паар тур.

7. Saraattap каан sigennin ал-дын-ce caas полгаш еreen хар суу парвас cerge таарыштыр saraat-ты тургузар полгаш saraat турар cerin kurgaq kыдыree ijik-pe er-ги савап азы ten cerge sigennin адаа шьqыр yreлbes kыдыр тургу-зар полгаш saraattap турар sigenni бјаар-ла koncuq екки тьрj pazар херек. Sigenin ekkizin saraattыг adaan-ce полгаш orttuzun-ce, pa-гајын kырын-ce салыр узурлуқ.

Pir еves erги савап ijik-pe kadyр kалган сизген par полза, olar-pile saraattыг kырындан паза ijilerinden шьвар полгаш saraattыг хат алвас кыдыр pazар. Saraattыг kырын хат ар турар полза, онu тырген едер coruk cugula. Паза saraattыг мал ар cij алвас кыдыр екки pььq kazaalar-pile kazalaan турар узурлуқ.

8. Kozуun, сумуларнын иштин-де camдык pir араттар podунun сизген кезер шөlderin podu pyryny-pile азыглап шдавас полза, ол сизген шөлын eske кезип шдаар arattarga азыглаар-pile тьпсyr ijik-pe азы arattar pottарь аразы-нда cugaалазыр азыглаарын евиле-деп узурлуқ.

9. Po cылыг сизген peletker азаар алыр corukka MAE, CAE-ler полза, sigenni coguур oј ша-анда кезип egeleer полгаш cyq-ле pottарьнын турган малынга oјлеp кезип алыр еves, харыг хур yuze kыдыр арттыкка peletker, eske arattarga ylegerin kыgyzer узур-луқ.

10. Kozуun organizastарь пол-за, pottарьнын суму, арваннар-ын албан хаакыларын полгаш idepkeјliqlerин tamcыштыр харыла-зыр. Мал-cer ministerinin көдее азыл-агыг skladyнын сизген кезер машина хөlezileer cerлеринин узур-тузатын arattarga kalbаa-pile та-ныштыр, ол cerlerni pyryny-pile азыгладыр узурлуқ. Cazak cerin-ин ајттышкынын jozugaар ол ма-шина хөlezileer cerler полза, po cылыг arattарнын сизген 2500 gadan еves еvesti кезип peer. Ысаага, ол cerlernin азылыг кайы хире cediшkinniq полурu козуун, сумуларнын organizas-тарын талазындан екки тuzала-зыр, онu cөpазьqлаанындан полур.

11. Sigen кезип полгу-тег pygy шөlderni арат азыл-агылар шup-

tuzun азыглап алган турар кыдыр sorulгань салга, arattar pottарь-нын сизген кезер шөlderi-pile cer-gelestir, еves-таа полза, tajgadantaa, eske-таа cerlerden сизген кезип алырын podaar узурлуқ.

Po тугајын topчулар cugaалаар-га сизген кезип ар полур cerлер-нин сизген шуптузун кезип алыр полгаш кызын малын cutka алыс-пазынын камгалалын хандыр алыр ол полур.

12. Cazak cerinden полза, po cылыг сизген peletker алыр coruk-

tu tergин cugulalap kөrgeш, хамыктын tergин екки сизген pelet-keen мурнаксы arattar полгаш paastakcыларын yneliq шааналдар-pile шаанар teen.

13. Po saabyрны pygy суму, арваннарнын полгаш eq eреге pyryzyngе todargaj таыштырар узурлуқ. Monu таыштырарда, ter-гин idepkeјliqlerини полгаш kozуunnарнын pygy мал emnelgezi-нин азылыларын паза мал eritem-niqlerини тьрттыр алыр узурлуқ.

Мал cer ministeri Polat.

Xөreezenneri Sigen kezilgezinge еrestiq kырышкы, Ineealske kuspaktap perip тураал.

Соңгу козууннарда cайлаш шко-ларыннын corup турарь

Райын-хемчик

1. Aјangattыда школа 6 ајнын 2-нин хынынде азыттыган. Cырг сургуулу 45 teen полза, ам yje-де 30 kizini cырг алган.
2. Xөndelende школа 6 ајнын 5-те азыттыган. Cырг сургуулу 30 teen полза, ам 37 kizini cырг алган.
3. Kөp-cөekte школа 6 ајнын 12-нин хынынде азыттыган. Cырг-ган сургуулунун саны kelbeen.
4. Kara-xөл, Ak—po 2 суму-нун школарыннан po хынге ce-dir todargaj medee kelbeen.
5. Saqlыга тургузар teen шко-лань cepcek херекселин алга, паşkыз еш LIK-SOO cede peer-ge, сумунун cудаан пайдаль кедер-ep, argan torgan малдын oлып турарь хөј полгаш izer ciir aаш cem, poza-xojtpак yнmeeninin cыldagaаны-pile ам yjede школа азыдарь perge tep паşkыз tedir cedip kelgen, еш LABPOF-pile cugaалашка, Шјј сумузу-це со-лудуус.

Kozуun targазь Cadamba.
Kozуun sekreteri Idam-syryn.

Улуқ-хем

1. Xөndergede школа 6 ајнын 8-те азыттыган. өереникци 19 kizi пар.
2. Урғынде школа 6 ајнын 10-да азыттыган. өереникци 20 kizi пар.
3. Kызыл-тагда школа 6 ајнын 8-те азыттыган. өереникци 18.
4. Tus-тагда школа азыттыган полгаш өереникци 30 kizi.
5. Ejliq-xemde школань ме-деези cok.
6. Caa-xөлде школань турган cerin yjer appargan теледе, ук школань eske kurgaq cer-ce kы-зырп турар.

Cоон-хемчик

1. Solcur сумузунда школань паşkыз pargan. Aзыттыган ме-дее cok.
 2. Cыргаккы, Syt-xөл, Pajan-tala, Xөлcyktyг, Ak-turuq суму-ларыннда школар азыттыгалаан полза-таа, todargaj medeezi cok.
- Po yстынде козууннарнын ca-јыг школарыннын medeelerin көө-ge, Райын-хемчик, Улуқ-хем козууннарнын cygeer corup tur-ar. Cоон-хемчикте cyq-ле азыт-кан теерден пашка, todargaj ме-дее cogun көөрге, koncuq cet-pes corup турар.

(Telefon-pile medeeleen).

Паşkь Pordaannыг ep cok coruu

Pii-xem козуунунун өөк су-музунда кыры өөренлр школань паşkыз Pordaан теерzi, po cы-дын 5 ај yjezinde iji-yш удаа araga izip алга, хамык өөреник-цилерин tyredip, ujgu cыдын cok caraa тумазь текты pergen iji karaa kыза-pergen corup турган cyylы пар, оон хараазы-pile ka-дајы Урғын, назь-харт cetpeen caш uruqlарга, ол ашаан хынер, узур-мазыр cok сөс cugaalap тур-ганьнын кырындан, паşkь Pordaан ол kadaјын iji-yш удаа paазын paraalandыр ettep sokkulap тур-ган.

Шып-pile паşkь Pordaannыг po coruu полза, өөреникцилерин idepkej kicceelin sularatkan пол-гаш olарны школадан брдырынга cookшудыр турган.

Yстынде cyylдерини парымдалааш, паşkь Pordaага, cazak cагырга talазь-pile kezemce көргызыр, хемceг алыр кулак салыр олур-мен.

„Kulturca“

Sigenni keskeш, cybe арттырајын taradyр poleell

Arattar! Kезип алгы-тег сизген yngen cerni толuzu-pile азыглап, 1936 сылда—70 хуу kalbartынар! Po sorulгань kuyssedirinин cugula cyuly—ertte сизген кезип egeleerinde, сизген кезер херекселдерни амдыгааштан peletkeer-инде полгаш арат con kalbаa-pile kirzirinde.

Tees-xemde camdyk nam yyrlerinin mal'nyň özylydezi

Tees-xem kozuununnun Cыrgalandy, Paj-taq, Erzın, Saryq-pulun—po sumlarda nam yyrlerinin kezigynnerinin 1935 syl-pile 1936 syl'da mal'ny tenneerge, erengejinde özyr turar polgaş ыlangyja po ertken kыышyn cut абылдан maldыn paaş sanyn mendi азырган, mal'nyň азылн onza cugula kergen.

Kыыş yjenin абылдық cudu

1. CыRGALANDYDA 2 TUGAAR YVR:

	1935 syl'da	1936 syl'da
a) Inek mal	472 paaş	610 paaş
b) Cыlgы mal	146	171
c) Xoj	1136	1567
d) Öşky	522	656
e) Teşe	3	3

Kattыškaş 2279 3007 .

2. PAJ-TAQIDA 3 TUGAAR YVR:

a) Inek	262	380
b) Cыlgы mal	136	192
c) Xoj	830	314
d) Öşky	978	460
e) Teşe	15	32

Kattыškaş 1557 2042 .

3. ERZİNDE 16 TUGAAR YVR:

a) Inek	252	295
b) Cыlgы mal	125	156
c) Xoj	1231	1239
d) Öşky	768	944
e) Teşe	—	4

Kattыškaş 2376 2638 .

4. SARЫQ-PULUNDA 4 TUGAAR YVR:

a) Inek	163	180
b) Cыlgы mal	76	86
c) Xoj	679	714
d) Öşky	456	470
e) Teşe	—	3

Kattыškaş 1373 1453 .

Ystynde sandan көerge, tus-tus yyrlernin kezigynnerinin mal'ny özyr turarь todargaj tur, syl teerge, pygy mal'nyň paaş sanyn 1935 syl'da 7585 paaş turganьdan 1936 syl'da 9140 paaş cetken polgaş nemeşkeni 1555 paaş polur tur.

Po polza, nam, cазактын mal'ny aзылн saжырадыр teen шипirin nam kezigynneri kыysseдиp турарь polgaş ыlangyja maldыn xoralыq aaryb polgaş абылдық cudu-pile temissel азылн кошкак ebes corudup turganь polur tur.

poor ertti-taa, nam kezigynneri cutka taan-tykka хөй-pile таварыш paашь moon көстyp polurdan аныда camdyk nam kezigynneri polza, cangыs-taa paaş mal ölyrbeer: ulus хөй polur tur.

Мoon todargaj paашьdaазы kыдыр yyrlernin kezigynnerinin mal'nyň özyyşkynyn moon ада-ага көргыzerge polza:

Ыncangаш maldыn pygy суур-сөм, азырал-тезеел cyylderin ам-дыгааштан peletkenip, келir кыш-тын peletkelin egeleeri ton cugula negettinip турар.

TXK nam komizыnyň teleezi Namзыraj.

Pөmbykty organizastыq ojnaza coguур

Kызыл-xoorajda am yjede xol pөmbyy ojnaar şelder teerge, kolektiv sanьnda cыгыb cybe tur. Po tugajьnda xoorajьny аныjak өскөн conunyn ojnaarь-taa kыдыq kызыгаар cok polgan, ooda olarnың ol ojnaarь organizas cok, ekki ojnaar kiziler yrgыcyler turup-la peer, pagaj ojnaar polgaş ojnaarьny kыzees kelgen pilbes ulus iziq xynde kada pergen manap-la olurar.

Xol pөmbyynyn şoly cer-cerge turza-taa, kajda-la şeşe kizi хөй cылдыр, хамык massa ol-ce cыдыр, апаа pargan kizi pygy-dezi ojnaarьny kыzer paar, teere ojnaptar pөmbykcyler ol cылган еш-өөгynyn kыzelin хандьратып cer-le podavas, харып ekki-le ojnaar kizi kajda tur, onu imnej тырттыр алыр, pagaj ojnaar улустaa iйik-pe, көngys pilbes, өөrenirin kыzeen-taa улустар suduja kizige „meni pizip ap көр, ojnarp көреjin ezim керем“ тер canьnp-саşьpьp turganьnyң kadьzьndan-na, ekki ulus kilirip алгаş yj ojnaar tees, kara өzegeer utturup-каş pir teere kizini кыжьгыр алыр.

Oon xaraазы-pile xoorajda kolduq-la on iйi хiре kizi ezelep ojnaar polgaş olarnың curumu koncuq pagaj, хаajaa olarnың ара-

зынга pir pagaj ojnaar kizi kirzip ojnaaş, iйi cangыs ышкыньp-kan polza-la, ol kizinin кызынга paar, oon ol kizinin idepkeji кошкар, ekki-taa ojnarp өөrenmes polur.

Мoon аныда pir kol cetpes cybe polza, cазык, namьnyң kezigynneri хyндылыq ештер, хаajaa ojnaarь-pile iйi, cangыs көстyp keerge, харып амьарь, kattызыр хөйлеzip ojnaarьnyң uluу „meni pizip kaanar tunmalar, pir cangыs ojnarp алыр tur“ тер tilep turda-la pir suduja kizi turgаш, „meen komandьm cecce iйin“ тер kaaş, тышке-taa kакpas—mындыq korum-curum cok cyylder par.

Uzuru polza, xoorajьnyң pөmbykcyleri uk ojunyn öjlyq-cizektiq ojnaar polgaş ыlangyja TAR 15 cыл oјunga erectiq ekki pel-etkenip алган турar тер massalыq xural-suqьlaаga kaaş udaа cugaalaşьp, temdeqlep алган polgaş-pis, am oobustu хatka kiiski-dip алганьыs ol ebes-pe po.

Meen sanalьm

Xol pөmbyyn öjlyq-cizektiq xostuq yjelerde ojnaar polgaş хөй con cылган pөmbyk şölyn-ge, curumnuq ekki sudujanyb тыp томujlap алыр, ol sudujaga ystyn-de cugaalaань ышкыş curum cok, organizas cok cyylderni pyryn

Ыtkan тывбызьктar

1. Pulut адаа coruktuq, Puura-teq ynyuq. (Paазыzь Oranda)
 2. Iйi xaraaldы cangыs ool taqdy. (Paазыzь ette)
 3. Teerbek karak, teer ötyr kajgar cыдыr. (Paазыzь oranda)
 4. Xos хөrek, таş cuduruk. (Paазыzь ette)
 5. Tespeliqni munmas toppar, tespeliqni cibes toppar. (Paазыzь ette)
 6. Xep podu kengedek, хөvir podu sөгedek. (Paазыzь ette)
 7. Sogun-teq pottuq, sogur oј aattыq. (Paазыzь ette)
 8. Podum cetpes cerge, porvak-ool cetti. (Paазыzь pildine peer)
- Meen po тывбызьmыb тыркаş, хар-ылаарып хөйge carladьm.
Тывбызьктаан: CXXK Cajlaq-alaak sumuzu O. Pajьr-ool.

Sөkpejektin eedi aaraan, peş алышкынь calady. (Paазыzь kizide).

Elezinden kelgen engej, tenniq xaragan sөertken engej. (Paазыzь oranda).

Teep polbas temir ögen, arttap polbas адын ögen. (Paазыzь oranda).

Xaан ышкыş pajdalыq, kara torgu tonnuq. (Paазыzь oranda)

UXK Tus-taq sumuzu Natpit.

Monu podanar

Men oruk tuduunga азылдар тур-гаş, 30 акша алдым, ol алган акшам 15 kezek saазып poldu, oon iştinde pirnin, yştyn, peştin onnun—mындыq tert cyyl akша poldu.

Ergim nomcukular, meen po ал-ган акшамьnyң каазы pirnin, каазы yştyn, каазы peştin, каазы onnun акшазь polganь? Monu 15-ke şың-ыp podap тыp көргыner. Po san ol ак-şalarnың sanьnga ыjaap-la 30 акша poor таарышкан турar ebes-pe.

PXXK Şuj sumuzu S. P. Munzuk.

Majьn sadьbь

Uluq-xem kozuununnun Ezim sumuzunda kooptun majьn sadьbьnyң mal sadьp алышкынь po cыldың 5 ајның 15-ke cedir yrgыcyler corup kelgenin manaa көргыzerge: cыlgы mal—3, inek—29, xoj—15, öşky—13, kattыškaş—60 paaş mal sadьp алган.

Tus majьnnyң mal sadьp алышкынь am-taa yrgыcyler corup turar polgaş arat con am-taa artтыkышыq mal sadar poor tep idegeer tur.

T. Natpit-ool.

soksadyr ergeliq kыдыр таqьзыr polza coguур.

Ol хөй con cылган şölge, ojnaarьny kыzees kelgenennernin setkilin ol tomujlatkan suduja хандьгыp таарышьrgan турar polza coguур.

Mындыq janьzь-pile organizastыq corudaryп, xoorajda profes organizastарь kalbak massalыq tanьdyлga азыл-pile ep setkildi cangыs кылыр cugula tur. Oon-pile kadь cазак, namьnyң kezigynneri aldarыq paашьtысь eştini хyндыlep көрbes coruktarpile erectiq temissezip, po tugajьnda kыska öj iştinde tus-tus kolektifterde prof organizastарь massa tanьdyлгань азылн corudary cugula.

„Pөmbyky“

Kызыл-xoorajda pygy nam, areve polgaş profes yyrleri am 3—6 ајlarda cagaan solunnarьnar тыk-ka tьngen tur.

Am Uluq pajьr pettinde too-za cagyр алган турar.

Tirazь 4800

Aratkor „Тыңнаага“ харыб

1936 cыldың аprel ајның 15 хyныnde yngen № 31 (532) „Şып“ solunda Кызыл-xoorajda Sovьtьstranьstьn operas kildizinin targazь areve kezigyny Tазьнь—tyzymetsil tendep pargan tep, aratkor „Тыңнаан“ slernin pizeeninierni хынар көөрге, тыkka mege tur.

Cyl tize, ertken кызып cut yjezinde eş Tазьньnyң ekki азылдаань todargaj polгаj. Canьnda olurar eş-өөry-pile ep-najьral cok teeninierni ol eş-өөrlerden ајттьгыp көөрге, харып ep харылааыq ekki massalыq азылдар турar kizi tur. Oon ыnaj cagyрга cerinin tu-zaal paашьtalgaзып tooвајьn turgan ceri cok, харып 35 cылда ekki

азылдаань-pile 35 акша өрттектиq көстym-pile şannatkan polгаj. Oon ыnaj podunyn өөrenip turar surguulunga cygeer ekki tep paş-kыларь polgaş eş-өөry ыncap турar. Kicceelinden 15-20 minut suq xozudaj peer teeniner erengejin-de şып tur.

Oon аныда хана solununnyn polgaş areve yyrynyn азылнда cygeer ekki kirzip turar kizi tur. Po cyylderden ap көөрге, eş „Тыңнаан“ slernin Tазьнь syy-gymcyler pizeeniner paашьdaа cok tur, харып cyny podaaş ыncap pizeeniner ol?

Garašta areve yyrynyn sekreteri Sandьk.

Cedilgeliq өөrenген

Pii-xem kozuununn Tasрь sum-uzunda kirip өөrenir şkolanьny 1935 cыldың 12 ајның 5 хyнын- den egelep, 1936 cыldың 5 ајның 20-ge cedir өөrenegeniniң ең sөл-гы tynneli:

№	Erttemner ads	Өөrenген şынарь			
		Koncuq ekki	Anaa ekki	Orttumak	Adak
1	Tereen tulga	15	4	3	—
2	San podalgaga	13	5	3	1
3	Tymen pojьduska	14	5	3	—
4	Kыş азылga	14	6	2	—
5	Tamьr saжыраadyr surguulga	15	4	2	—
6	Curuk curuуrunга	12	4	5	1

Өөrenikcilernin sanь 22. Oon iştinden er kizi 11, xereezen kizi paza 11, koncuq ekki өөrenigeni—68,18%, anaa ekki өөrenigeni—22,72%, orttumak өөrenigeni—4,54%, adak өөrenigeni—4,54%. Өөredilge programьny—96,46% kыyssetken.

Kultur massalыq азыл talazь-pile 6 udaа хана solunu yндыr-gen, 5 udaа şii yндыrgen. Oon аныда toşpulurьlar, şьdyraalaar ылаар polgaş oon-taa өске mas-salыq азылдарьny corudup kelgen. Ekki өөrenген 12 kizini 16 акша 60 kepejektin cyzyn-paазып nom tepterler, paaş тыраар тыргак, saа-зып, karandaş cyylder-pile şannan.

Азыл-agьj talazь-pile po cылн şkolanьny paзыпnyң tudar 550 ыjaş-ты tyзыrgen. 2 ga азыq ak taraа paza cartтыk ga kartтыška taraan.

Өөrenikcilernin ada-ijelerinin cөylel xuralьn 3 udaа kылган. Өөredilgenin şьnarь koncuq ekki eriken. En paaştaj kandyq-taa

erttem pilbes өөrenikciler şkola-ga kelgeş өөrenген soonda cer-le eleen cybeni pile pergen. Cizeeleerge sanьny cyske cedir өөrenizin tep programьnda ајыtkan turda, camdyk ekki өөrenikciler mun азыq sanьny 4 arga-зып saat cok kыдыр өөrenген. 1935 cылда pizik pilbes turgan pioner uruqlar şkolaga keep өөrengeş am arban polykterde paş-kыларь egelej pergen 7 өөrenikci par, oon eskeleri ada-ijeleringe polgaş aal curtunyn conunga pilip алган eritemin тајылырлар coruуru-pile таqдыньp corutkan-nar.

Kызыл-xoorajda sovet хamaat-тыларьnyң komitedindan азыдыр turguskan şkolazь polza, coldak хuussaаньny iştinde pistin азы-төл-уысыly eritem pizikke өөredip perdi tep arattar pajьrlap tur.

Şылgaan komistar: Cydek-ool. Tarzaa. Şkola ergelekci Torzu.

Pistin харыбьbь

Pii-xem kozuunu Eerbekte Camьz, Mөnge—nam kezigynnerinin mal'ny özylydezi teen xirede, sanьny көөрге харып paaş sanьny kudulaan poorga solunda yндыrbedibis.

CXXK Ak-tуruoqda „Cangыs-şugum“ Lopsanьny tugajьn pizeeninde, şып adьn cok tur.

Tandьnyң Mezegejde „Kadь-cor-aan caş xuragan“—Teбek-kezegenin tugajьn ыnda хana solununga pizi.

Pii-xemnin Pajan-kol sumuzu Picce-ool—Konzul аşşактып malь өске-nin pizeenin uzuru pildinmes poldu.

Pii-xemnin Öekte Şьbrap—tergi sadьqсыз Pыlcynyn sadьp алышкынь pizeenin sanь pildinmedi.

Cөөн-xemciktin „Xajьrakkan“—Kara-targannың ulus cybezi megelep алгаş, aragalaar coruun sumu cagyrgaзынга pildirt.

Cөөн-xemciktin Cыrgakkьda „Palыkьsь“—MAE kezigyny Xunan-kara-nyң cыlgы mal kadьp kadarar tugajьnda MAE xuralьnyң toktalьb cerncyp turgan tugajьn myn MAE-niң xuralьnga cugaalaşkыş хemceq алынар Cөөн-xemciktin Cыrgakkьda eş Sажьp—„Kызыл-азылсьn“ MAE-niң та-ыlgazьnyң peletkelin pizeenin öjy ertken tur. Am toozulganьny tynnep pizi.

Харьссалгалыq redaktor Lyndyp.

Carlal

Uluq-xem kozuunu Kara-tal sumu-zu 2 tugaar arbanьnyң хamaatтызь Aјzь men, po cыldың 5 ајның 2-niң ty-nezinde Ten-terek şьnaazьnga өrt-ter-kaan turgan аныjak kara aatoor-ga алыстьm. Uk aattyn cyzynы polza, kara, азыргь carybьn ce cажьk celdiq, kuduruun torzuktan picce-le ertittip turar kыдыр таарьp kaan, азыргь carybьnyң kulaan oja kezip kaan, temdek cok, харып азыргь carybьnda өjeen şavьлыыr өјgen xolan adьгыr şaaraş pir ulduң хiре ak tyk par. Uk podu uluq-taa eves, picci-taa eves, өj tabьnda aat cybe—mындыq aady-mьny oorga алыстьm.

Po aattь көргөş тыпнаткан polgaş ekkep pergen kizilerge 25-ten 50 ак-ша cedir өөргьp şannarьmen.

AJZь.

Uk biletti am kыş cok poldurup carladьm.

Xaraal адын uurgajьnda Таваа.

Kyrynenin 1 tugaar tipogravy